

Cholnoky Viktor

A hasbeszélő

Ezt a történetet, ami itt következik, valamikor régen az öreg Manovil Simon mondta el nekem. Talán nem egészen így, hanem csak úgy a kaptafa csattogása közben – varga volt az öreg, de amellett ráse is –, ahogyan sokat beszélt nekem, a tátott szájú gyerekek más zsidó legendákat is, a gólemről, Majmonidesznek, a titokzatos, kabalás Rambannak a csodatételeiről, a Jákhel káposztaleveléről és Salamon király miniszteréről, akit az Észak jéghegyei között talált meg az érte küldött Halál. Fél történetek voltak mindezek, kaptacsattogás közben elhangzóak, de nekem új világ: a szefárd legendák világa, amelyet ez az öreg, szomorú szemű spanyol zsidó, a Manovil nyitott meg előttem...

•

Valahol Szatmárban vagy a Hajdúság valamelyik nyomorúságos falvában kántor volt az öreg Roth Jakab, és nyolc gyereke volt neki. Fölnevelte őket mindet kenyérkeresetre, csak éppen a legutolsót, a Benjámin nem tudta már kitaníttatni, azt a hitközségnek kellett pártfogolni, az neveltette. Mert nem volt még nagyon öreg a Jakab, amikor a Benjámin már felcseperedett, de a különösségei, amikkel az egész életében tele volt, akkorra már egészen elfogták, kereső munkára hasznavehetetlenné tették. Akkor, amikor a Benjámin tíz esztendő volt, az öreg nem evett már semmi mást, csak sóshalat meg vöröshagymát, és nem ivott mást, csak pálinkát, meg néha-néha egy kis vizet. A kenyere már csak olyan kegyelemkenyér volt, a templomban nem is használták, de ha lakodalom volt vagy paszita, az öreg Roth mindig hivatalos volt, mert senki olyan búgó szomorúsággal nem tudta énekelni a Jeruzsálemre való vágyakozásnak azt a nótáját, amit értetlenül is magyar szöveggel énekel nemcsak a mi felső vidékünkön, hanem Halicsban is, az orosz falvakban is a zsidóság:

Szól a kakas már,
Majd megvirrad már,
Lesz még jobban, lesz még szebben,
Visszajössz te már,
Te kakasmadár...

Azt mondják, hogy ezt a nótát valahol Nánás vagy Kaba környékén költötte egy rabbinak a fia, aki nagy reb lehetett volna, ha olyan nagyon szomorú nem lett volna az elméje. De úgy, amilyen bús kedvű, emberkerülő volt, inkább kiment a mezőre, ott magában énekelgetett, és nézte az ég virágait, a csillagokat vagy pedig a föld csillagait, az aprószárú mezei virágokat. Sok ilyen zsidó van. Hasznavehetetlen, munkakerülő emberek, akik dolog helyett énekeket gondolnak ki, és csak terhére vannak a hitközségnek.

Ilyenformán félcsavargó ember lett vénségére a Roth Jakab is, és mondom, nem tudta már felnevelni a legkisebb fiát. Benjámin a hitközségre maradt. Mit tehet a hitközség? Felküldték a gyereket Pestre, itt taníttatták, és mikor kitanult, szereztek neki állást valahol túl a Dunán, egy kisvárosban. Benjámin melámed lett, vagyis segédtanító, akiket félig csúfolódva, félig szomorúan azért hívnak a zsidók így, mert a sok betűrágástól, de talán még inkább a koplalástól már fiatalságukban olyan görbére görnyednek, mint amilyen púpos háta van a héber „l” betűnek, a lámednek.

Benjámin tehát melámed lett és elkezdett koplalni. Kereshetett volna talán mellékesen is tanítással a jobb módú zsidó családoknál, de különös embernek különös a fia is, leginkább pedig az utóbb születtek, akik az apjuktól öröklik a vénségnek a tétlenségvágyát meg az elgon-dolkozó kedvét.

Benjámin inkább ült otthon, és ahelyett, hogy kenyér után járt volna, vagy olvasott, vagy nézett bele a levegőbe révedező, messze tekintetű szemmel. Olyan sovány volt, mint a mécsbél, a háziasszonya, aki – akárhogy titkolta is Benjámin – tudott minden nyomorúságáról, sokszor beszélte át a rozzant deszkapalánkon keresztül, lúdtömés közben a szomszédasszonynak, hogy baj lesz a melámeddel, sokat koplal, mert nagyon büszke.

És valóban, Benjámin büszke volt. Korgó gyomorral, száraz nyelvvel, amikor úgy el-elmeredett a levegőbe, gőgös álmokat álmodott. Hírről, dicsőségről, győzelemről, megelégedettségről,

ragyogásról, nagyságról. Mert neki józanon is oda volt beleraktározva az agyvelejébe, mint az a mámor, az a boldoglátás, amit a pálinka adott meg az apjának akkor, amikor elhatározta a Véghetetlen, hogy Benjámint megfogantassék.

Álmokat, büszke álmokat látott azon a nyári napon is, amikor a gyomra már úgy korgott, hogy szinte áthallatszott a szomszédba. Ott ült a szobájában, babrálta a serkedő gyér szakállát, és azon gondolkodott, hogy a nyár mégis csak a legrosszabb évszak, mert ilyenkor még csak tanítani sem lehet, hogy az ember elfelejthetné kissé az éhes gyomrát. Ekkor belépett hozzá a háziasszonya, egy tányéron friss libatöpörtyűt meg egy nagy, igen nagy karéj friss kenyeret vitt be, kóstolóba, mondta, mert ma ölt libát, és ma süített kenyeret.

Benjámint addig hozzá sem nyúlt az ételhez, amíg az asszony bent volt, de amikor kiment, akkor odaült az asztalhoz. És a fiatal gyomra elfejtette vele minden álmódását, a szeme csak az ételt, az ételt látta. Kicsit talán nedvessé is lett a szája szöglete, amint hozzányúlt a kenyérhez. És már-már a szájához vitte, amikor eszébe jutott az imádság, a kenyéráldás, amit el kell evés előtt mondani. És elkezdte:

– Bóruh atóh Adonáj, hamauci lechem minhoó - - ...ó... ó...

Itt már nem bírta tovább. A befejező szótag, a „rec” a torkában maradt, és Benjámint beleharapott a frissen sült, puhabelű, még szinte forró kenyérbe, és nagyot nyelt belőle. Nyelt egyet, nyelt kettőt, a harmadik nyelésnél egyszerre a torkán akadt a falat. A nyak kitágult, a rekeszizma felszaladt csaknem egészen a gégejébe, a tüdeje nagyot lökött a bordáin, a szíve verése elállt, bizonyosnak látszott, hogy most mindjárt megfullad. Kidüledt a szeme, szederjessé vált az ajka, de azért mégis... mégis, az a befejezetlen imádság is segített rajta, egy nagy hápogással lecsúszott a torkán a falat, a gyomra nagyot vonaglott, az új levegőre kapott tüdeje úgy kitágult, hogy csaknem kiverte a két vállhegyét: a falat le volt nyelve. Benjámint hangosat csuklott, a melléhez kapott az egyik kezével, a másikkal pedig görcsösen rángatózott bele a levegőbe. Mert érezte, tudta, hogy ő most sokkal többet nyelt le, mint azt a kenyeret: azzal a végzetes falattal együtt lenyelte a hangját is.

Nagyon megijedt, és kiszaladt a konyhába. Ott beszélni kezdett, és arra kérte a háziasszonyát, hogy szaladjon el orvosért. A háziasszony bámulva nézett rá, aztán odament a tűzhelyhez, hogy megnézze, melyik fazék rotyog olyan kü-

lönösen. Benjámint újra megszólalt, most már hangosabban, és erre a háziasszony kiszaladt az udvarra, megnézni, hogy miért gágognak olyan hangosan a ludak. Benjámint először a fejéhez kapott, azután a gyomrához, és akkor megértett már mindent: hasbeszélővé vált...

Egy esztendő még el sem múlt, és Benjámint nem hívták már Róth Benjáminnak, hanem Ben Rothwellnek. Chicagóban, az Alambaa-cirkuszban aratta ezen a néven a dicsőség minden koszorúját. „A hasbeszélők Rockefellerje”, ezt a nevet adta neki Gerbini, a ravasz livornói olasz, aki mint vándorcirkusz-igazgató éppen Benjámint nagyot nyelése idején produkálta a társaságát abban a városban, és aki igazi olasz artista ösztönrel felfedezte, hogy mi rejlik a melámed hasában.

Chicagóból visszakerült Ben Rothwell Európába, Bazedov, a vörös hajú impresszárió vette a kezébe. Felléptette először Londonban, az „Old Tower” mulatóhelynek az orfeum színpadán, ahol a csodájára járt az egész angol főváros, aztán vitte Párizsba, Berlinbe és végül Oroszországba. Itt azután teljesedett a volt melámednek minden foszforeszkáló álma. Úszott a rubelekben, a legvidámabb társaság, a legrészegebb nagyhercegek, a legszebb artitalányok – mind az övé voltak, mert ő volt a világ leghíresebb hasbeszélője. És a Pommeryt meg az Aubertint nem itta, csak lábpezsgőnek használta, mert inni csak háromszor száraz cointraut, izabellaszagú curačaot meg angoszturát ivott. De azt sokat. Mert tudjátok, az öreg Roth Jakab örökségül semmi egyebet nem hagyott rá, csak a pálinka szeretetét.

Moszkvában volt Bazedov társasága, és az egész bandát meghívta egy este vacsorára Krisztoforovics, a délorosz nábob. Előadás után kezdődött a vacsora, és éjfél után egy órakor a társaság már be volt csípve. El is széledt a gyöngébb fejű része, és csak azok maradtak ott, akik bírták Krisztoforoviccsal együtt az ivást. Ben Rothwell ült az asztalfőn, mellette a házigazda, de mellettük is, közöttük is, szóval egészen velük együtt ült a szép Vezánia, a francia sanzonett és Agylágyinkó, a lovagias magyar táncosnő.

– Tyühaj, de jó kedvem van! – rikkantotta el ekkor egyszerre magát az asztalon felejtett tálban a nagy, vörös tengeri rák, és erre mindenki összekocantotta a poharát Rothwellel, mert tudták, hogy neki van jó kedve.

Csokubáj, a tatár herceg táncra kerekedett Agylágyinkóval, de nem bírta sokáig, a díványra roskadt bágyadtan, és a szép, fehér Meidin-

ger-kályha nagyot, hangosat nevetett ezen az ügyetlenségen. Rothwellnek nagyon tetszett a dolog, Bazedov pedig gyönyörködve hallgatta, hogyan, milyen igazán hasbeszélő az ő társulatának a csillaga. Nem is tud másképpen beszélni, csak úgy, hogy más valamin keresztül beszél.

Hajnalodott. A hasadó ég citromsínű ujjá félve, reszketegen nyúlt be az ablak függönyei közé, úgy hintette el az élet fakó színét, bele a villamoslángok mesefényébe. Valahol nagyon messze, valami kietlen távolságban megszólalt a kakas, a reggel harsonája. A társaságban éppen valami kis csönd volt, Csukobáj aludt, Krisztoforovics némán értekezett Vezániával. És ekkor Rothwell a kakashang hallatára azt kezdte érezni, hogy valami felszakad a tüdejéről, hullámszik fel a torka felé, hangra, életre kívánczik. A kezével a halántékához kapott, a fejét lehajtotta, behunyta a szemét, és a következő pillanatban az asztal közepén álló kristálypohár elkezdett énekelni:

Szól a kakas már,
Majd megvirrad már,
Lesz még jobban, lesz még szebben...
Téged oda vár
A kakasmadár...

A Ben Rothwell borotvált arca teljesen mozdatlan volt, a szája csukva, csak a szeméből pörgött alá két könnycsepp. Részeg volt. Talán nem is ő énekelt, hanem csakugyan az a kris-

tálypohár, és talán nem is az ő gyomra égett, amikor megszólalt fönn a fogason a Krisztoforovics kalapja, és azt mondta, hogy:

– Adjatok egy kis szódabikarbónát.

Vezánia is, Agylágyinkó is ugrottak a kéksínű skatulyáért, amelyik minden orosz vendéglőnek a különszobájában ott van, meg a kávéskanálért, és vitték oda Rothwellhez. Az öntött magának egy pohár gisszhübli vizet, bevett egy jó nagy kanállal a szódából, ivott rá, azután az asztalon maradt kenyérdarabok egyikéhez nyúlva, harapott nagyot belőle. A torka kitágult, a nyakán az erek kidagadtak, a halántéka vörös lett, a levegő hangos böffenéssel tódult ki belőle:

– ...á... ho... o... ó... rec!

Bazedov, aki már szintén szunyókált, úgy ugrott fel a helyéről, mintha a vipera csípte volna meg, a lányok riadt szemmel néztek egymásra: Rothwell beszélt, ő maga, a Rothwell, a hasbeszélők Rockefellerje, a maga hangján, amelyik most megint feljött a gyomrából a garatján keresztül a hangszalagjaiba...

Mit tehet a hitközség? Roth Benjámint vissza tudták csinálni valahogyan a régi helyére, a háta lassanként meggörbült egészen a lámed betű formájára, a gyomra is megtalálta a régi korgást, az elvényülő, elvakuló szeme pedig csak az ágy sirtingterítőjén látta meg már az odamin-tázott kék csillagokat, amelyek valaha a dicsőséget jelentették.

(Nyugat, 1909. 24. szám)

LEGYEN A VENDÉGÜNK!

Nemzetközi specialitások • zsidó konyha • elegáns környezet

• első osztályú kiszolgálás várja Önt a

CARMEL PINCÉBEN

Budapest VII., Kazinczy u. 31. Nyitva: naponta 12-től 23 óráig

Asztalfoglalás: 3-221-834 M 3-424-585.

Légkondicionált étterem

